

Montserrat Abelló –la dona, la poetessa–

AGNÈS TODA I BONET

Parlen les dones,
la seva poesia
tendra i forta.

Ben pocs s'aturen
a escoltar aquestes veus,
que, trasbalsades,
un nou llenguatge diuen
nascut al fons dels segles.

*Montserrat Abelló,
dins «L'esfera del temps»*

Montserrat Abelló és una persona d'una saviesa exquisida i d'una modèstia absoluta; té molt clars els conceptes lingüístics i nacionals, que en tot moment defensa amb una contundència aclaparadora. Senzilla i clarivident, poetessa i traductora, Montserrat Abelló compta amb un tardà però merescut reconeixement.

Avui ens rep, hospitalària, a casa seva, en una habitació plena de llibres on destaca una fotografia amb Maria Mercè Marçal. Ens permetrem, doncs, de conèixer-la una mica més a fons.

Montserrat Abelló

FOTO: R. Puig Coromines

Després d'haver viscut tantes situacions diferents de la llengua catalana, com veieu la situació ara?

La veig bastant malament.

Cal que patim pel nostre futur?

Sí, perquè em sembla que els catalans en general no fem tot el que s'hauria de fer per la llengua. És a dir, canviem massa fàcilment del català al castellà sense cap necessitat. No ho hauríem de fer, sobretot entre catalans. Això és culpa nostra, és a causa de l'actitud, equivocada, de molta gent... La qüestió no és que ens entenguem, com diuen alguns en nom de ser internacionals. *Si nosaltres perdem el català, perdrem la nostra identitat*, i d'això la gent no se n'adona.

Quina és la solució?

La solució és ben senzilla: cal que parlem la nostra llengua. Nosaltres

tenim el dret de parlar en català. Una cosa és que vegis que la persona amb qui parles no t'entén... Jo he viscut a fora molts anys, en llocs de parla castellana, i mai no he tingut cap problema amb la llengua. Jo sí que em vaig sentir exiliada quan vaig tornar de l'exili l'any seixanta, perquè aleshores la situació era més flagrant, la llengua era perseguida. Però precisament perquè era tan perseguida, l'actitud dels catalans era molt diferent. *Ara hi ha una actitud massa relaxada* per part de molts; pensen que parlen castellà com podrien parlar anglès, però no és així; els altres sí que ho fan expressament, això de parlar en castellà. I, mira, entre uns que ho fan sense adonar-se'n i els altres perquè volen imposar la seva llengua, ja que nosaltres l'entendem, al final són molts que parlen en cas-

tellà. També hi ha una altra cosa que fan molts catalans: quan veuen que l'interlocutor és un estranger li parlen en castellà, i també hi ha estrangers que només saben català; i els que no saben ni una llengua ni l'altra, tant els costa d'entendre l'una com l'altra.

Penseu que la llengua és un element clau de la nostra cultura?

Sí, però sobretot *la llengua és un element clau de la nostra identitat*, que encara és molt més important. Estic convençuda que és per això que ens la persegueixen, perquè és el que ens dóna identitat. Culturalment no ho és tant, de perseguida, es publiquen molts llibres, som molt reconeguts, perquè la literatura catalana està molt bé... però és a peu de carrer, en la vida diària, que es parla poc, i és el que és important.

Com visquéreu la situació del català durant tot el vostre llarg periple en terres estrangeres?

A casa sempre mantinguérem el català, i també amb els molts catalans exiliats i sobretot al Centre Català de Santiago de Xile. Publicàvem la revista *Germanor* en català i també llibres importants en català a l'editorial El Pi de les Tres Branques, com les *Elegies de Bierville* de Carles Riba. El català, el parlàvem molt millor, perquè aquí, per influència del castellà, s'anava deteriorant força a nivell de carrer. Com deia, no vaig patir pel tema lingüístic fins que vaig tornar de l'exili. Abans de marxar hi havia la República, i abans de la República era perseguït i els catalans sempre que podíem parlàvem en català; era molt diferent.

Montserrat Abelló al despatx de casa seva

FOTO: Agnès Toda

Què us motivà a posar-vos a escriure?

La necessitat d'expressar tot allò que sentia i que no sabia ben bé com donar a conèixer. És com quan un pintor es decideix a pintar, com una forma d'expressar tot el que porta a dins, encara més ara amb la pintura abstracta. Sobretot, volia escriure poesia, perquè vaig trobar que era la manera com podia dir moltes coses sense haver-ho de definir concretament, deixant que cadascú es pogués fer seu el que diu el poema; de vegades, fins i tot a través d'experiències pròpies ben diferents. És per això que gairebé mai no poso títol als poemes. Ara el que faig és posar-hi el primer vers per diferenciar-

los, deixant-los sense cap títol específic que els limiti.

¿És important, en aquest sentit, el que us tocà viure? De què sentíeu la necessitat de parlar?

A mi sempre m'havia agradat escriure, des de molt petita he sentit amor per les paraules; la meva mare em deia que, quan jo aprenia una paraula nova, la repetia moltes vegades. I el so de les paraules em devia quedar bastant endins. Més tard vaig començar a escriure poesia. Ja n'havia fetes algunes, però no m'agradava com em quedaven. Em pensava que calia escriure amb mètrica i, com que no ho feia prou bé, ho deixava córrer. Va ser a Xile, quan va néixer el meu fill amb la síndrome

de Down, que vaig tenir molta necessitat d'escriure sobre els interrogants que em feia, no tan sols sobre això, sinó també sobre moltes altres qüestions, sovint difícils. Aleshores vaig començar a escriure a raig, tal com ho sentia, basant-me en la força i el ritme de les paraules. Llavors sí que em va agradar com em sortia, i em sonava bé. I vaig tenir la sort que hi havia en Joan Oliver, en Pere Quart, que em deia que també li agradava. Amb això em va animar. Quan vaig arribar aquí, va ser ell qui va prologar el meu primer llibre, *Vida diària* (1963).

Per què cal parlar com a dona? Encara cal ser feminista?

Em va passar una cosa curiosa. Quan vaig escriure el meu primer llibre no volia que es notés gaire que era una dona, perquè les poetes no eren gaire ben considerades. Després de publicar aquest primer llibre, tot i haver rebut bona crítica, vaig estar molts anys sense publicar. Però vaig tenir la sort que això no em va preocupar gens, perquè continuava escrivint poesia i traduint, i fent mil coses. La poesia que anava escrivint, l'ensenyava a en Joan Oliver, que sempre em deia que no era com la del primer llibre. Això ha passat a moltes escriptores, quan es fa un primer llibre bo. La Maria Barbal, per exemple, serà recordada sempre per *Pedra de tartera*. Precisament va ser amb el moviment feminista que vaig recuperar la publicació. La meua filla, Mireia Bofill, que hi participava i formava part de La Sal (Edicions de les Dones), va dir que jo tenia uns poemes molt feministes, i la Txiqui Berraondo me'n va musicar algun. Com que el primer llibre s'havia exhaurit, van voler publicar la part que van trobar més feminista, que era una tercera part del llibre. I vaig aprofitar l'ocasió per a escollir els poemes que m'agradaven més dels que havia anat fent. De manera que La Sal em va publicar el llibre *Vida diària / Paraules no dites* l'any 1981. Des d'aleshores he continuat publicant força. Per tant, el que em va donar l'empenta va ser el moviment feminista.

Però la vostra postura vital ja era aquesta?

Sí, jo em pensava que amagava el fet de ser dona, però no era així, perquè amb la poesia no hi pots fer trampa. En la poesia dius la veritat que tu sents. I aquesta veritat és el que fa que la poesia sigui més o menys vàlida, perquè, si escrius sobre allò que en el fons no t'interessa però que et podria semblar que fa bonic, el poema no aporta res. Però, si de debò escrius des dels teus ulls i des de la teua experiència vital (en el meu cas, de dona), aleshores sí que és vàlid.

I això us pot haver complicat les coses a l'hora de publicar?

Tot al contrari, perquè és des d'aleshores que la poesia escrita per dones és molt millor. Cosa que, precisament, jo vaig voler demostrar. Tot això coincideix amb quan vaig entrar en contacte amb el món feminista i amb quan es va fer la IV Fira Internacional del Llibre Feminista

a Barcelona, pel juny de 1990. Amb la poeta i crítica Neus Aguado organitzarem unes trobades poètiques amb poetes vingudes de tot arreu. Ho vam traduir tot, jo del català i castellà a l'anglès i de l'anglès al català, i la Neus, al castellà. Va ser un acte molt interessant. Aleshores vaig veure que les poetes gairebé no eren conegudes. De traduïdes, no n'hi havia; per això em vaig proposar de fer l'antologia *Cares a la finestra. 20 Dones poetes de parla anglesa del segle XX* (1993), que ha estat molt ben rebuda, i ara ja s'ha exhaurit i m'agradaria molt que es tornés a publicar.

¿Creieu que s'ha evolucionat, des del punt de vista feminista, o sigui amb relació a la situació de la dona? Com ho valoreu?

Això ha millorat, sobretot en l'àmbit personal. És a dir, individualment ens reconeixen molt més com a poetes. Però trobo que encara falta un reconeixement més general. Així, per exemple, quan es fa un estudi sobre l'evolució de la poesia catalana del segle XX o una antologia, les poetes hi som pràcticament inexistentes i sols en citen una o dues i sempre les mateixes.

Amb la meua antologia he volgut demostrar que la poesia escrita per dones no era sols «femenina», així, entre cometes, sinó que era una poesia molt forta, que ens parla des d'uns ulls i un cos de dona, sí, però que això també és el que la fa diferent i interessant. *Les dones hem de reivindicar més el nostre lloc dins el món de la literatura i en general.*

La vostra poesia també ha evolucionat?

En la meua poesia ja hi apareix gairebé tot des del primer llibre. Hi ha temes sobre la vida diària, el món de la dona, el fet de reivindicar la raó del cos, la denúncia de tota mena d'injustícies, i l'amor. Sempre he escrit poemes d'amor, com ara un de publicat en *Dins l'esfera del temps*, l'any 1998, que canta la Mariona Sagarra: «Estimo els teus ulls.» La meua poesia, en tot cas, evoluciona en la mesura en què es depura cada vegada més, se sintetitza, com en el meu darrer llibre, *El fred íntim del silenci*, publicat l'any 2008. Sóc exigent amb les paraules, trobo que la paraula en el poema ha de ser-hi necessària, gairebé imprescindible. Si no ho és, no cal que hi sigui. I cada vegada tracto

de trobar més aquestes paraules, que crec que hi són imprescindibles.

Decidir treballar (en el sentit més dolç de la paraula) amb la llengua, com a poeta i com a traductora, us aporta més coneixement de la llengua amb el pas del temps?

Jo crec que les paraules sempre són importants i que *la poesia és la paraula*. Gaudeixo molt amb la poesia i amb la traducció, però no faig versions. Quan tradueixo, gairebé sense adonar-me'n, en trobar el significat de cada paraula en sento el ritme intern. Així, les paraules em van sortint. Per a mi no és difícil, perquè parlo l'anglès des de petita. I, més encara, l'anglès i el català s'assem-

En el meu segon llibre, *Paraules no dites* (1981), hi ha un poema que comença així: «Les paraules / se m'entortolliguen / a les mans», i acaba dient: «Sóc amb vosaltres / a través de la pell d'aquest cos que estimo.» Hi recorro com a la part més íntima de mi mateixa, perquè el cos és una part important de la persona, que fa que siguem com som. És això el que pretenc expressar amb la poesia: aquesta part més íntima de mi mateixa.

Com a escriptora, ¿teníeu clar que el català era la llengua amb què us havíeu d'expressar, sobretot tenint en compte els contactes que la vida us va fer tenir ja des de joveneta amb altres llengües com el castellà o l'anglès?

blen molt fonèticament. Els sons són molt similars. En català passa com en l'anglès, que les síl·labes no són iguals, les tòniques són molt més llargues. Són llengües molt tonals. En anglès, si no poses l'accent bé, no t'entendran. I també s'escriu molt en vers lliure, que facilita les coses. A mi, ja ho he dit, no m'agrada que la poesia s'hagi de cenyir a la mètrica. La Maria Mercè Marçal, amb qui jo era molt amiga, al final un dia em va dir que les sextines les podia fer com si res, i aquest deixar-se dominar per la part formal del poema, de vegades, la desviava del que realment volia comunicar o transmetre. El seu darrer llibre, *Desglaç*, que és un dels seus millors poemaris, el va fer amb una poesia molt més lliure.

El cos és un element important en la seva poesia. Per què deu ser així?

El fet d'escriure en català va lligat a mi; sempre ho he tingut molt clar. No hauria pogut escriure d'una altra manera. El primer llibre que vaig escriure, el vaig escriure en català, i això que jo, aleshores, anava a un taller literari, en un castellà una mica diferent, a Xile, naturalment.

La literatura catalana està en un bon moment?

Intel·lectualment estem molt bé, perquè també ho estem des del punt de vista de la investigació científica. Culturalment, diguéssim, tenim pocs problemes. Abans teníem una sola persona que destacava en cada àmbit i ara, en canvi, tenim més noms, ara hi ha molta gent que ho fa bé. La gent d'aquí és treballadora i eficient. Com deia, *on perilla el català és en la vida diària, cosa que és més greu.*

I la poesia en concret?

Fins i tot, en l'àmbit de la poesia estem millor. Cada vegada són més els bons poetes, amb personalitat i veu pròpia; penso, per exemple, en Feliu Formosa, Montserrat Rodés, Teresa Pasqual, Francesc Parcerisas, Carles Torner, Gemma Gorga, Júlia Zabala, Joana Bel, Oriol Izquierdo, Jaume Subirana, Sebastià Alzamora, Enric Casasses, Anna Montero, Dolors Miquel..., i, d'entre els més joves, Laia Noguera, Àngels Gregori, Esteve Plantada, Josep Pedrals i moltíssims més.

I la poesia de dones?

Ara hi ha, sobretot en poesia, poetes molt bones. En la meua antologia es va veure, per la rebuda que va tenir; crec que em van donar la Creu de Sant Jordi bastant motivats per aquesta obra. De fet, era per dues coses: per una banda, per la meua poesia i les meves traduccions, i, per l'altra, pel meu feminisme, que tant havia fet per Catalunya; un feminisme que s'havia basat a donar a conèixer dones poetes. És clar, si no hi apareixien, no es podien conèixer, i jo les vaig reivindicar. Ara també m'ha passat. *M'han donat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i únicament hi apareixem tres dones en quaranta anys! Et fan ser feminista per força! Què has de fer? Reivindicar el lloc que ens pertoca!*

Com a traductora a l'anglès de les veus més conegudes de la nostra literatura, com en veieu la recepció? Quin coneixement es té de la nostra literatura a l'exterior?

Aquestes literatures més importants no tradueixen gaire, i no som pas els únics a no ser traduïts... Encara que això ara està millorant força, a través de la projecció exterior de la nostra literatura, com es va veure en la Fira de Frankfurt.

I, a l'inrevés, com veieu la recepció de la literatura anglosaxona a casa nostra?

Veig que n'hi ha una recepció molt bona. I trobo que està molt bé, perquè la traducció enriqueix, és una manera de fer-te més teva la poesia i la literatura. Per exemple, tot i que no és el mateix llegir l'original que la traducció, amb la traducció et fas el poema més teu. A mi mateixa m'agrada llegir les meves traduccions, perquè així ho incorporo al meu propi bagatge cultural.

Què n'heu obtingut, de les traduccions que heu fet de Salvador Espriu, Mercè Rodoreda i Maria Mercè Marçal a l'anglès?

A mi, en part, m'agrada traduir perquè és una manera de llegir molt diferent. Quan llegeixes, en general ho fas més globalment, però quan tradueixes, sobretot si tractes de traduir bé, has d'introduir-te molt més en el text. Jo també he tingut sort, perquè, com que no m'han encarregat gaires traduccions, quan he traduït, he traduït coses que a mi m'han interessat, i aleshores també m'han sortit millor. L'altre dia em van fer adonar que Joan Oliver em va dir que traduïes un conte de la Mercè Rodoreda a l'anglès, però que jo en vaig traduir un altre, completament diferent, «La meua Cristina», perquè s'acostava molt més a mi, era un conte molt surrealista, bastant allunyat de les dones més rodoresianes.

Anant a l'altra cara de la vostra faceta com a traductora, per què decidiu fer-vos vostra la veu de Sylvia Plath? Què hi vau veure? Què us aporta ser-ne la traductora al català i conèixer-la a fons?

Vaig fer un viatge a Anglaterra amb una amiga. Vam anar a Bristol perquè hi havia un nebot de Joan Oliver que hi feia de lector de català. L'anàrem a veure, i ell em va regalar un llibre de Sylvia Plath, *Arbres d'hivern*. Per primera vegada vaig veure una persona que escrivia tal com jo ho feia. A més, vaig començar a llegir els seus diaris i sentia el mateix que jo. Per exemple, deia coses com aquesta: «ara que sóc descuidada perquè no segueixo cap mètrica ni rima estic fent els millors poemes de la meua vida; ara que escric a través de la força de la paraula, del seu ritme...» És molt curiós, perquè em sento molt a prop de Sylvia Plath en la seva manera d'escriure la poesia, i també quan es lamenta de tenir ganes d'escriure i no poder-ho fer a causa dels fills i d'haver-se d'ocupar de la casa. Però en altres aspectes som molt diferents: Sylvia Plath té un sentit més tràgic de la vida i és una de les millors poetes del segle xx. Per a mi ha estat un plaer publicar i traduir Sylvia Plath: *Sóc Vertical. Obra poètica 1960-1963* (2006).

I la vostra recepció a casa? Com valoreu, a més dels premis que ja havíeu rebut abans, tots els reconeixements

que heu tingut darrerament: premi Cavall Verd - Rafel Jaume (2007), premi Jaume Fuster dels escriptors catalans (2008), Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (2008), Premi Nacional de Cultura (2008)...

El meu reconeixement oficial ha trigat una mica, potser perquè la meua poesia defugia els cànons establerts, que ara són molt menys rígids. Tanmateix, des de sempre he tingut la sort d'estar envoltada de persones, especialment dins l'àmbit de la poesia, que m'han estimat i m'han donat molt suport.

Quant als premis, són sempre benvinguts, i em fan molta il·lusió, és clar. M'honoren, però no em fan diferent, perquè amb premi o sense sóc la mateixa persona. Per a mi sempre han estat una sorpresa agradable, però inesperada. Quan em van donar la Creu de Sant Jordi, i em van telefonar, pensava que em volien demanar que els fes alguna traducció, i no m'anava gaire bé... Quan em van dir que me la volien donar, era la cosa que tenia més lluny del pensament. Més o menys, com quan em van telefonar per dir-me que m'havien donat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Gairebé no m'ho podia creure. Tots aquests premis, però, han estat un regal inesperat que m'ha fet molt feliç. ♦

Desenes de miratges,
cercles i més cercles,
aigua que gira vertiginosa,
sempre engolida.

Al mig, la força
d'una mirada que juga
amb la dolçor de la pell
i busca l'arrel
fonda de l'aigua.

El que tinc és
un llapis a la mà
un paper estès davant meu,
i el desig d'escriure
noms plens de tendresa.

El color és el blau:
blau fosc de la tarda, atzur
del mar a migdia, blau
-blau cel del cel- i el blau
cendrós de l'oblit.

Jo no ho voldria
i busco
el roig de la sang
pell endins.

Montserrat Abelló,
dins «L'arrel de l'aigua»